

АЖЫЛ КЫЛЫП БИЛИР БОЛЗА, ХЕРЭЭЖЕНИ КАНДЫГ ХАМААН

Ажыл боду эми эрмеген, үр үеде Кызылдан эмча урматтаган даректорун чоран. Зоя Назытывна Сат уртак параметрике депутат кылып, казы-чапыра азынчыне дашын үеде кижиле болайт. Президент Шер-оол Ооржиктин Кызылдын 2 дугар школанын чыгыс классынын деп сураг бар. Зоя Саттын мур кылдыр Президент тоюмталарга, чамдык улус четинге классыны өрү ийил, тала-дугай тыртыкты турсур деп караган. Эмчи хей кижилер «херээжени кижиле ажилды утбас, эртем-билин база экономист эвес, еске-дир» дикчи, анча төмөк бугүрөсөйи, чыгыш-даа турган, Президенттин чыгыс классына болуп агагы, чүгө од чыдагаан-биле өрү үеде, а Зоя Назытывнанын болууну хузууда эки шынарларын эвечи эвес кижиле. Боду эрмеген, эртем-билигди, дилдомда четчир, кижилер-биле чугаалажып билер, негелдеди, кызыкмак... Дээди Советке турган үеинде ол херээжени депутаттардын эки ийдепкин турган. Моон алдында Кызыл хооранын төөгүзүлө бир дугар херээжени чыгыш-биле илтергенде, коммунисттерге салып калдымыс. Амы үеде З. Н. Сат декабрь 12-де сонуур Кызыл хоорай чыгыш-биле дарыгына кагалаттап турар б кижиле бирээзи.

— Зоя Назытывна, республика наймысыламышка удуу хоорайга чыгыш-биле удуу сизерге, херээжени кижиле, кайи хире берге-дир? Амы акша-төгерики чедипсе, берге уеде Кызылдын шипитирлер ужурун нарын айтырарга бот-боттарынын кыр-кырында баскылажып-ла турар болаа?

— Байдал чедип ийитири-биле берге, амы эес дээрчи кижиле буруу билер. Кызыл хоорайга улус ажилда немелде чедер тургуспас болза, корум-чурум-даа экижисе, бугүрүлде-даа сайырабас. Ынчанга уруг-ла-рымы көвей, назыда улуг-ка-даа кижилерге, чаа-ла амыдырап эгелээр амыаатарга-даа оода чартык хун ажилда турга, боттарынын амыдыралын экижиринге дөгүм болур, амырамын төөндө-ла уштууларына ар-газы болгай — Эки турчун-кер кудумчуузада социал саймаларын төвүн ажитты-мыс. Бо песте артыр 9-мэ-

шынши, даарышар б машыны тургускаш, орулгагы куду ажиларын даара турган. Ында берт, моондуру-даа даарал турар. Кожакал-дыт азында кижилер, херээженир ила ажилдап турлар. Ол төгүтү ам-даа агтыдыр, дестерини мейи амыдыр көрдүгөн. Кузнецов кудумчуузада чаазыла пеган ажилдыккан.

Хоорайны хиринг деп-ле турар болайт. Бо айтыр-гынын берге чүеви — база-ла акша-төгерики чедипсе, Бичалза-даа шылар ша-биле аштап арылган турар, харын-даа сонгаларын чамды хоорайлардан арыг деп болур. Чурттакчыларын-да, амыларын-даа четпес талазы бар — кудумчуларын боталдырар, чоран-на чедипсе богу үндүр октаптар, подземедини аштабас. Мындагы чугаа бейи бар болайт: боталдырбайн турар чер артыг турар деп.

«Детский мир» магазини чогууда сымдар, эрги бажы-нары ал каапкан, азыа республика музейини турдуун эгелээр. Ол-аа кварталга республиканын национал библиотеканын, уруларга уруу чүгү школанын турдуу эгелээр.

Хоорайны бир конжуг берге айтырып — транспорт. Автопарк өрттинге калган соннал, эрги, сымдар автобустар артыктын билер бис. Эрткин чылын бир автобус алаш, бо чылын 3-тү адымы, чыл төгүзүгө чедир 5-ти аптар болу бис. Келген автобустарын кезектери чет-че эвес болур, мындаа бир автобустун олурар сандайларынын ооргалары чок келген болайт. Хоорайда чоруп турар автобустарын маршрутун эде көрө болза эки. Мырындай чаа ол айтыр-гына чугаалажып, 4-кү микро-руан — Хоочунар бажыны деп маршрутту тургускаш.

Анык салгалдын сайм-рап өсиринге шалтыкты чүе — хоорайда школар чедипсе, муруну микроайонун чурттакчылары көвей, школарын нормалар ажыдо долган. Ынчанга 5 дугар школага немелде тууду кылдыр. Амыдырап экижил, акша-төгерики тыпты бээр болза, база бир национал школа туртууларынын болар көрө бис.

А ийитири-биле школар хол-душк турары эки — уруглар эл-айыражып-лаа болур, бот-боттарынын көрүжү өө-нө-нө солук-лаа болур. Ол чартыкта 8-дугар школанын

тудуун эгелээр.

Бажын-багыт туудуу эвечи берге, нарын айтыры дед чүеви үеде ийитири, бажы-нары балгал-биле чүгө, күүнө хандылары болдумыс. Ынчанга акша-төгерикиг кижилер, организациондо боттары тутпас болза коржок.

— Узе кирип, айтырарга салгытайн: амы-хууда чурттаар оран-сава тууду амыр дээрге акша-төгерики ол чедипсе, чааы алмыр тоң берге, эгилер хуузу кижиле бажыга сымка...

— Хамык ужуру — бөгүмү берге байдалымыста, бугүрүлде саймаларын турарында. Эки ажилдаш, бажымыр болза, акша салымшынары угадып кээр, а эгилер хуулар чыгабай бэригача калчар билер. Черле мичаш Чазактын чыны ол — продукция бугүрүчүрүлде орта десткейин турар. Удуур политиканы эде көрө болза эки.

Хоорайны муруну-барыны таланыга коттеждер туду-рын көрө бис. Чаа тууду кылдыртырга-ла, бергедикти кээр айтырып — суг, чымыг, электри хандырыгына, арыг-лаа дериглерин берге байдалымы. ЭЭПтин 15, 16 дугар котелдарын дүргө турар — чыгыс 15 дугар котелга 24 миллиард рубль керек.

Хоорай дээрге динг организм-биле демей, ону долгандыр эргилди турар суг, чымыл — хам-дамыр дед. Кандыг-лаа организмни багай халаттардан, бок-сактан арыглас болза, ол аармыр болгай. Шынал-ла, мержежилер амы кижиле богу арыг-лаа-шеверде, дериг-херексел, демар-дес шыкар, чүе-ле болган — эрлер-ге бидингир сагымдарын чүдүлери сайгарып билер алырныга бергедилер бе, Зоя Назытывна?

— Ажилды кылдыр дээнде сайгарып өөрмөсө аржак. Айтырып дүмчүкка тууду кээрге, ону демей-ле шипитир-леэр, сайгарар апарар. Оон кадында эми талазы биле санитар нормативтерин өөдөдир болганда, айтыр-гынын туудуш болур корду. Хамык ужуру — херээженине, эринде эвес, а ажилды билеринде, кылырдыла деп болар мен.

— Ол-аа чеп. Чугаа-мыс уламчылап көрөйтерин. Хоорайны оруга-карыгалымын дугайында; силерден амынак-сап олур-ла мен.

— Орулга көвей турсуун

ДАЙЫНЧЫНЫН А ДЫ - Б И Л Е

Дыштанар хууну бугүрүт. Ада-чуртун дайынчы кижиле, куш-ажыдыны хоочулу Баян Айжикиев Ондарын адын мөңгөжилди, Кур-Чер сурунун Авиация кудумчуузы Баян Ондар кудумчуузы кылдыр алаар талазы-биле байыраал хуну.

Школада куш-ажыл башкыны Захар Монгуш кудумчууну чаа адынды демектерин парлаан, ажазыраан тур. Ук байыраалды өрттериниң план-чаралдын аскаш.

Фронтунун ха-төреан, та-ныр эш-өөрү, чыгыс чур-туртуулары сеткил-сагымы өөрүл, турганы чугаажок. Ырак-узак суурлардан уруг-лары, төрөдери база четке-ле келген. Оларын арында Кызыл кожуунун хоочунары мөңгөжилди, Кур-Чер сурунун Авиация кудумчуузы Баян Ондар кудумчуузы кылдыр алаар талазы-биле байыраал хуну.

Тегини-лаа эш, чыгыс хун. Хундуктун 1 шакта суур кезинде Баян Ондарын көрү-нө чаартып кылган турас каалдын ажилдымынын. Элдиз кластарын өөреник-чилери чыккалымын. Фронтунун адын мөңгөжилдер талазы-биле мөңгөжил хоочу-нар чөвүлениши даргазы Александр Кошкенидей ажит-каны. Школанын социал бажы-чыланын удуукучуу Ола-га Оон, эки турчунын лей-мер дүмчүс Вера Кучун, Уйаука Дугерзак, Доржу Ондар сөс ал чүе чугаалажы-нар.

Тураскаалды «Тимелге» совхозтун хоочуру Доржу Ондар бөлүк эштери-биле чога-дып кылган. Чараш болган коочурут, шеверин кылды-ган ажилды мичтигины кижилерини белги-биле үнө-лөш.

Сактымышканын мичуулаа, рында чыгыс чур-туртуу-суу амынтын аныадап эгелээр, Эренет ТЕЖИТ.

Кызыл хоорай Красноармейская, 100. Индекс 667000.

Тургуучулары: ТЫВА РЕПУБЛИКАНЫН ДЭЭДИ СОФЛЫН БОЛГАШ ЧАЗАА, «ШЫН» СОЛУНУН РЕДАКЦИЯ КОРЛЕКТИВЫ

Кол редактор В. Ф. ЧАДАМБА

РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕКТИВЫ: Н. С. Базар (кол редактор ораалачкы), А. Б. Монгуш, М. Д. Оон (харыска-чалы редактор), М. М. Сага (кол редактор ораалачкы), В. М. Сат, Н. С. Эргел.

РЕДАКЦИЯНЫН ТЕЛЕФОНЫ: Кол редактор — 3-24-24; келген кижилер күлөп алыр чар — 3-24-26; кол редактор ораалачкы — 3-33-91; — 3-34-17; харыскачалы секретары — 3-34-92; ораалачкы — 3-45-93.

Сөзүңүзүңүз, шилеп алыңар!

Оон ошолга не-дөрөжөк бол-доо чок шипитирлерге ил-беси чок ширенас, чүгө дээр-ге оон артында өк-браси, уруг-дары турар болайт. Парла-ментке болган Чазакка херээженир ажилдаар болза, ойнаштыг болурун эерге багыт болбас.

— Дээди Советке турган өөмөн херээженир шөөлүг-ла кезилбейн барынар шы-каш ийил. Уе-даа эвечи, дуржууга-даа чедипсеи бар-ган боор. Херээженири сонгу каарга-лаа, амыг бо-вуну деп болла, амыг бо-ваа баа бар. Оон-булаа улаш-тыр Дээди Хурага херээжени-рге 30 хун келер квота турдуун деп күзөлдөр баа бар. Ол талазы-биле боталдырар кайдымы?

— Херээжени депутаттар арай-ла дем чок болган бис. Оон амыгда төлөкөөдери, сессия материалдарын күлө бир хонук бурунгаар берип каарга, таныжык күш чет-пери баар турдуусу. Сөөлдө-дө ханы К. Биселдей ону экил ап, неделя бурунгаар чор-туун берип турар апарган. Шугу-ла илдеп чок болган деп болбас. Ак-Тургуулан, Кы-зыл-Мажалыктан башкалар Клара Монгушова, Валенти-на Кендөнова илдепкин тур-ду.

Квота турар ужурут деп чүгө боюу хуузаа удуу мен — херээженир боттары көрүрүр ужурут.

— Амырадамы бергеле-ге, херээжени кижиле төлө-көөсө ролага кижиле кал-каны чүгө одаг буру-латсын дээр хөөнөр, чыл-чылар чайгаар моондагыт чүе-дир ийил. Ынча-ла-лаа дыкча оона херээженир бие-те илдерик болгай. Ботал-дыр кымнарын оозманыр силер, болур болза, аттарын ала-ны көрүрмен, Зоя Назытывна.

— Россияда дээр болза, РФ президентинин не-чаш талазы-биле чөвүлөкчизи Е. Ф. Лахова, ол-ла А. В. Фе-дулова-даа бар-дыр. Бистин Тывада бот чораш Эрзинде А. Ч. Комбуу дыкча оозманыр мен. Чаа-Хөлдөн З. А. Монгуш, Монгуш-Тайгада З. А. Ооржак дээр Кызыл-да конжуг ажилгыр, олут-чылык чок көлөдир. Н. Б. Чытык-Кара. Бизнесе база киржи турар — Ирига Кара-оол, Любовь Бавуу-Сорюш, алаар болуу ам-даа хей.

Херээжени узу боттарынын боданын, туружун илереди-ринде чедип ийткан, човаан херээ чок, кадыг-бажыг бол-за эки. Ол-ла уеде бойдустан чыгаанын база чидирип бол-бас.

— Херээжени болгам по-литика деп айтырмга ха-маарылаар кайдымы?

— Херээжени политиктер турар болза эки. Чүгө эр үеде турарга, аштында хөөгө бенин көрүш чок шыкажы.

Кижилер-биле чугаалажык сагымда-ла, дыкча хей чүд-дөр материалга сымшайн чы-дып каарып дыкча-ла хара-а-

МӨНГҮН-ТАЙГАЖЫЛЫР — СТУДЕНТИЛЕРГЕ

Рынокче шилчигенин бо берге үе-чазында өөренип турар аныктарга деткине, амы-дуза чедиринин бир хөвөр кожуунарын төлөкөөчүлери боттарынын девискээринде Кызылда, өске-лаа чедерде студентле-ринге, сургууларынга ужу-дык өөрдөнгө чурттап-чы-сыз-биле таныжып, чыгыс-сөзү берип, белес-селекти, оюн-концертти аалдан көр-ип апарган. Ол эгелешинин ий чыл бурунгаар бир дугар-чыла Сут-Хөл кожуунун төлөкөөчүлери эгелээр. Мөңгү-Тайга кожуунун төлөкөөчүлери Кызылда студентилерин, сургуулары-биле ий дугаргы мынд ужура-жылгазы чохта чаа болуп эртен.

Ужуражышыкка белет-ке ажилдарын кожууда тургустунган социал кам-гала төвүгү удуруткучу, кожуун чыгышын дар-газын ораалачкы Юрий Донгакович Доскаар баш-тын тускай комиссия ор-ганизацторукан болган ужуражышыктын эрттирген.

Кызылда Улусчу чога-дыкта бажыныга эртки ол ужуражышыкка республика Нийтизи-биле районда 8330 баш боду мал, 64200 ажыг хой, өшүк, 1630 ажыг чыгыш кыштагышыкты тус-тус кол-данар, тургалар азынче устулган. Оон иштинде араг ашты-агыларын мал-мага-ны база элэн дениттурут

илирлер.

6. Даштык компьютер оюннарын кожуудактары.

7. 6 өңүт фломастерлер.

8. Чигир, дус, оттуг-ыштар, «Нарзан», «Смирновская» аржан сулар, савагы кукуруза тооркуттары.

9. Шиние азар шил ойнарактар, сазын гирляндалар.

10. 36 м x 12 м хемээдиг чаа демар аңгар (чылп каан байдала) — чик өрөк-биле.

АДРЕСИ: Кызыл, Калинин кудумчуу, 25, телефон №№ 4-19-65, 4-17-44 (садыг кылдын).

Өөренип хуусаасы январь 1-ден эгелээр, май 30-ге чедер. Беселажышыкты эртки 11-класстын өөрениктери школанын класстын өөрениктери болган ККПИ-ге лоозор болган бажыны бажынын аа-төвүлөш оон алыр.

Физика-математика шко-лазын өөренип калас.

Физика-математика шко-лазын доозарыла шыгалдала-нын (математикага бажыме-биле, математикага аас-биле, физикага болган орус дылга) үстүлө айттыгнан мерге-

жылдерге өөренип кирерини шыгалдалары кылдыр са-наар. Физика-математика шко-лазын ие-не салып-тааны-нып дээр доозуучуларын Рос-сия Федерациянын пол-кол университеттеринге өө-рөдир чорудар.

Школага өөренип талзы-биле бугу айтырарынын фи-зика-математика факультети-нин деканы Олдан Базырович Бузур-оолдан талалазын ап болур. Телефон № 2-54-81, ККПИ-нин ректордасы.

Төрүттүңген эжунүңер-биле!

Бистин анык ачавыс Арага Сат Амрович бо чылдыг декабрь 8-те тапты-ла 70 харлаар. Ол, бодунуң хей амы-төлүгү кадыг-берге үелерде кызып чораш, кижиккип, амыдырадым удуу орууче башкарып кирип каан.

Бистин ачавыс Хову-Аксы суурун хоочун чурттакчымы, «Тыва кобальт» комбинаттын эм баштайгы дагжыларын, — шакта амылчыларын бирээзи, езууг амылтын аңгына төлөкчизи. Ол амы үеде бодунуң суруулаа чурттап, бистирин хей-ле амы-төлүгү аразында аас-кежикти чурттап, бодунуң үнелеп четтимес амы-дузаны көрүзүп турар.

Бистер, оон хей санын амы-төлү, а ол шыкшан чок төрөдери шуштуусу, оон төртүтүгүн хуун таварыштыр анык салгыш-сеткилдиг ханында кинг байыры чедирип, моон-даа сонгаар бистин аравыска үр чылдарда чурттап, каң дег кадык, өөрүшкү-маңайлыг болурун күзеп тур бис.

Убалагы Номсунур Маажыпай, Базыр-оол Амай-Саар, дүмүз — Амырлан Сангма-оол шупту уругулар, күдүкчү Юрий кезөттөрү — Марусья, Вала, Зина, Настя, Оюмаа.

Бистин эртим хундулуг ачавыс, кырган-ачавыс болур Соскар Матаевич Сарылар 1993 чылдын декабрь 10-да 66 харлаар. Ачавыс бистирин — тос оолдун болган кыстың адамы кижиле. Оон бир ойнагы бугурун удуу-биле үнелеп чорур бис — ачавыс бистен чарлып чорутканын сон-палда бис эрп баштайгачынын ачында өскүстөрүн азын өлүт, олут-болгы болган амы-төлүгү чурттап чор бис. Ачавыс «Тыва даг-дугу» комбинаттын фабрикасында ажил-дал турган, хундулуг амынчылаже үнелер. Ол амы-даа оман-сергек, ажил-иши чорун окусуман, бистин аравыста өөрүшкү-маңайлыг чурттап чорур.

Бистер, оон амы-төлү, ачымын төртүтүгүн хуун таварыштыр анык байыры чедирбешкан, каң дег кадык-шыды күзеп тур бис.

Уругулары: Зоя, Саяна, Галина, Андрей, Дёна, Сергей, Эрес-оол, күдүкчүлери — Кузелин Виктор, Чүдөкпен Марат.

Чарлалдар бюрозу

В. КӨК-ООЛ АТТЫГ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

Декабрь 11, 12-ле Н. ЛАБИШ

ӨЖЭРГЕКПЕЙ азы МИЗАНТОП

хөгжүм-музыкалдык, ийн көжөсөлдү катим-хөгүлү шии

Касса ажилдап турар. Эгелээр — 17.00 шакта.

Телефон № 2-16-70.

ЧАА ЧЫЛ БЕЛЕКТЕРИ

Бистин организациыныс бугүрүлгелерге болган организациаларга удавас келер чаа — 1994 чылдын белектери: шампанскоени, ликёрларны, а ол шыкаш шампуннарын, кремнери рыноктуундан куду өртөктер-биле садып турар.

Телефоннар №№ 2-48-24 болган 3-65-54.

ЭМ-ТАННАР САДЫП ТУР БИС

Бистин хуужуткан аптекавыс хей хевирлиг даш-тык эмнерин садып турар. Оон иштинде: бициллин-3, кокарболондар, церебролизин, лидокаин болган өске-лаа чугула эмнер бол.

ТЕЛЕФОН № 2-15-54.

«ВРЕМЯ.ИНВЕСТ» КОМПАНИЯ

салымшынарын чыда-ла 250 хуу немелдези баш удуу магалыдап турар. Ол Дээрге амыктыг болган идея-дег магалыдап-дыр.

Бистин адресин: Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчуу, 170-63, телефон № 2-48-24.

Бистин организациыныс Кызылда складтан чурт иштинге кылып үндүргөн филтэр чок сигареталарын сайгарып турар.

ТЕЛЕФОН № 3-60-30.

Бистин организациыныс жероктары, телефактары, калкуляторларын, сейфтерин хергелекчилерге сайгарып турарын дыккаштып тур.

ТЕЛЕФОН № 3-64-19.

Бистин организациыныс ГАЗ-52, ГАЗ-63, ЗИЛ-130 автомобильдерин шимчелкичтерин болган оларын коробкаларын септээр-биле күзөп ап турарын аныккаштып тур.

Ол шыкар бугу маргаларын автомобилдеринге само-свалдарын демар болган борт куовтарын кыл турар. ТЕЛЕФОННАР №№ 3-60-30 болган 3-69-69.

Продуктулар ТД «Саян» магазини воскресень хуннеринде 9-тан 17 шакка чедир ажилдаар, чап-сарлары—13-тен 14 шакка чедер.

«НАЙЫРАЛ»: «Кургу шии» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20 шакта; Карактан корт» 10.00, 12.30, 14.30, 16.30, 18.30 шакта; ВИДЕОЗАП: «Өтүм» шакта; «ВЕСТОК»: «Ортун назы-нык өөрүшкүлери» 13.00, 15.00 шакта; «ВЕСТОК»: «Илбизг оол» 9.00 шакта; Карактан корт» 10.00, 12.30, 14.30, 16.30, 18.30 шакта; ВИДЕОЗАП: «Өтүм» шакта.

Ханзагытайда даамал даргазы, кадыл албанынын ийги-черегини илдерген

Мичаэн Чонзон-оолунч ДОНГАКТЫН

азар аравынын соннал 1993 чылдын декабрь 4-те 45 харлап бар чораш, мичаэн Тыванын кадылы чедип диниятылаан, оон өг-булунге төлөкчиге болган чок кижилеринге ханы кажыналы төлөкчиге тур.

АГАР САНЫ: «Тыва сонбаны» № 363505

Солун Россия Федерациянын Парладала болган мезгел-де министрствотунун чыгында парламенттин мезгелдерин чорун боттөткөнгө

Тыва Республиканын Пар-ладала болган информация министрствотунун типогра-фиясы Кызыл, Шетинкин болган Крапченко кудумчу-угу, бажын № 1.